

STVARNA NADLEŽNOST SUDA ZA PROVOĐENJE POSTUPKA OGRAIČENJA ODGOVORNOSTI BRODARA

1. Vrhovni sud Hrvatske našao se u prilici da odluči o tome koji su sudovi stvarno nadležni za provodjenje postupka ograničenja odgovornosti broдача iz čl. 397/1. Zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi (ZPUP) - općinski sudovi opće nadležnosti ili okružni privredni sudovi.

Povoda za odlučivanje o ovom pitanju dali su mu Općinski sud u Rijeci - svojim rješenjem R 25/83 od 6.1.1983, kojim se proglasio stvarno nenadležnim za provodjenje ovog postupka i odredio da se predmet, po pravomoćnosti rješenja, ustupi Okružnom privrednom sudu u Rijeci kao stvarno nadležnom (17,21 Zakona o parničkom postupku - ZPP), i Okružni privredni sud u Rijeci - svojim aktom RI-7/83, kojim je, smatrajući da je stvarno nadležan sud koji mu je predmet ustupio, u skladu sa zakonom, predmet dostavio Vrhovnom sudu Hrvatske kao funkcionalno nadležnom da riješi ovaj sukob o nadležnosti (22/1, 23/2. ZPP).

2. Provocirani sukob o nadležnosti posljedica je različitih shvaćanja Općinskog suda u Rijeci i Okružnog privrednog suda u Rijeci o tumačenju jednih te istih zakonskih odredaba o nadležnosti sudova u SR Hrvatskoj.

Općinski sud u Rijeci našao je da se radi o predmetu koji se odnosi na brodove i plovidbu na moru, na koji se primjenjuju propisi pomorskog prava, te da su za sudjenje u sporovima iz tog pravnog područja po odredbi člana 36. t. 1b Zakona SR Hrvatske o redovnim sudovima od 20.1.1977 (ZRSB - NN SRB 5/77) stvarno nadležni okružni privredni sudovi.

Okružni privredni sud u Rijeci konstatirao je, prije svega da se postupak ograničenja odgovornosti broдача provodi po pravilima izvanparničnog a ne po pravilima parničnog postupka (397/1. ZPUP-a), pa da se stoga na rješavanje ovog slučaja ne

moгу primijeniti odredbe zakona o stvarnoj nadležnosti sudova za rješavanje plovidbenih sporova, u kojima se postupa po pravilima parničnog procesnog prava. U članu 36. ZRSH, u kome se utvrđuje stvarna nadležnost okružnih privrednih sudova u SR Hrvatskoj, nema odredaba po kojima bi ovi sudovi bili nadležni za provodjenje izvanparničnog postupka ograničenja odgovornosti broдача. Takve odredbe nema ni u drugim zakonima. Ni u članu 33. ZRSH, kojim se uređuje stvarna nadležnost općinskih sudova (opće nadležnosti) u SR Hrvatskoj, nema izričite odredbe o nadležnosti tih sudova za postupanje u ovoj izvanparničnoj stvari, ali su općinski sudovi - po generalnoj klauzuli iz člana 33/1. t. 4a-ZRSH nadležni "da u prvom stepenu rješavaju izvanparnične i izvršne stvari", dakle, *lege non distinguente*, da postupaju u svim izvanparničnim stvarima ako njihovo rješavanje nije povjereno samoupravnim sudovima, okružnim ili okružnim privrednim sudovima (arg. iz člana 33/2. ZRSH). Budući da je postupak ograničenja odgovornosti broдача izvanparnični postupak, i za njegovo provodjenje nadležni su općinski sudovi a ne okružni privredni sudovi.

3. Vrhovni sud Hrvatske presjekao je izloženi sukob o nadležnosti svojim rješenjem R 36/83 od 15.2.1983..

Za provodjenje izvanparničnog postupka ograničenja odgovornosti broдача nadležan je Okružni privredni sud u Rijeci. - Prema odredbi člana 397/1. ZPUP-a, izvanparnični postupak ograničenja odgovornosti broдача provodi sudac pojedinac stvarno nadležnog suda. Stvarno nadležni sud koji će provesti izvanparnični postupak ograničenja odgovornosti broдача valja utvrditi na osnovi odredaba Zakona SR Hrvatske o redovnim sudovima. Prema odredbi člana 33/1. t. 4. ZRSH, općinski sudovi su nadležni da u prvom stepenu rješavaju izvanparnične stvari. Prema odredbi člana 36. t. 1b ZRSH, okružni privredni sudovi su nadležni da u prvom stepenu sude u sporovima koji se tiču brođova i plovidbe na moru i unutrašnjim vodama i u sporovima na koje se primjenjuju propisi pomorskog prava, osim sporova u prijevozu putnika. - Izvanparnični postupak ograničenja odgovornosti broдача (...) provodi se po odredbama Zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi, dakle po propisima pomorskog prava.

"Po shvaćanju ovog Vrhovnog suda, procesnopravna norma nije lišena, osim ako bi zakon izričito drukčije propisao, utjecaja prirode odnosa koji su predmet procesne aktivnosti (nadležnog) suda. Ona nije sama sebi svrhom, već joj, imajući na umu onu svrhu koja se želi postići aktivnošću suda u određenoj stvari, valja *ratio* - pa i u određivanju nadležnosti - tražiti i u ovisnosti o materijalnopravnim propisima koji uredjuju materiju radi koje se i odvija procesnopravna aktivnost suda. U konkretnoj izvanparničnoj stvari, to su propisi pomorskog (plovidbenog) prava. Polazeći od izričitog kauzalnog kriterija po kojem je u odredbi člana 36. t. 1b ZRSH određena stvarna nadležnost okružnog privrednog suda, pojam "stvarno nadležni sud" iz člana 397. ZPUP-a valja tumačiti upravo pozivom na taj kriterij. *Ratio* je ove norme da postupak provodi sud specijaliziran na odlučivanje o primjeni materijalnopravnih propisa (propisi plovidbenog prava). - Stoga metoda ostvarivanja pravne zaštite (parnični odnosno izvanparnični postupak) ne mora biti prevalirajuća, kada valja naći argumente za rješenje sukoba o nadležnosti i kada ih valja tražiti između isključivo procesnih elemenata (parnični odnosno izvanparnični postupak) i onih koji, pored toga procesnog sadržaja, imaju na umu i materijalnopravne norme (sud nadležan za odlučivanje u pomorskim sporovima).

"Dosljedno, u primjeni odredbe člana 397/1. ZPUP-a, u odnosu na uputu tog propisa na "stvarno nadležni sud", valja i kraj njome određene vrste postupka (izvanparnični postupak) i sastava suda (sudac pojedinac), zaključiti da je *ratio* ove norme izražen upravo u tome da je za provodjenje postupka pozivom na odredbu člana 397/1. ZPUP-a nadležan u prvom stepenu okružni privredni sud, time da će ga provesti sudac pojedinac - po pravilima izvanparničnog postupka. - Kod toga valja imati na umu da je zakonodavac dopustio, s obzirom na posebnost ovih sporova, time i potrebu izvjesne subspecijalizacije, posebnom zakonu da sporove koji se tiču brodova i plovidbe na moru i unutrašnjim vodama i sporova na koje se primjenjuju propisi pomorskog prava, osim sporova o prijevozu putnika, iz nadležnosti više okružnih privrednih sudova rješava jedan od tih sudova (član 37. ZRSH). - Zato se zakonska praznina, koja sada postoji

u pogledu pitanja određivanja stvarne nadležnosti u rješavanju pomorskih (plovidbenih) stvari tada kada je propisano da se o istima provodi izvanparnični postupak, ne može protumačiti protivno intencijama Zakona o redovnim sudovima izraženim u odredbi člana 36. t. 1b istog zakona, prihvaćanjem - bez izričitog nedvojbenog propisa - samo procesnopravne argumentacije zasnovane na odredbi člana 33. t. 4. ZRSH, na kojoj je u osnovi svoje stajalište zasnovao Okružni privredni sud u Rijeci (...)"

4. Na samom početku kritičkog razmatranja iskrskog problema i stajališta Vrhovnog suda Hrvatske želim izričito naglasiti: ne vidim razboritijeg rješenje nastale krize nego što je ono za koje se opredijelio Vrhovni sud. Razlozi subspecijalizacije u plovidbenim stvarima odnose prevagu nad ostalima.

No to je tako dok se o problemu raspravlja teoretski, akademski, ali *de lege ferenda*. Onaj koji je pozvan da ga riješi u skladu s važećim zakonima - a to je sud - bio bi dužan voditi računa, prije svega, o normama koje su prinudne naravi (a takve su i norme o stvarnoj nadležnosti). One, na žalost, čini mi se, pružaju ozbiljan otpor zauzetom stavu Vrhovnog suda. Barem dotle dok se taj stav oslanja na razloge koji su iznešeni u njegovom obrazloženju, djelu istančanog pera u ruci autora koji pokazuje izraziti smisao za kreativnu ulogu sudske prakse kao *quasi* izvora prava, gotovo ravnopravnog s ostalim, nedvojbeno priznatim pravnim vrelima.

5. Zakoni o nadležnosti sudova donešeni nakon Ustava iz 1974. oslanjajući se prije svega na odredbu člana 281/1. t. 12. Ustava SFRJ od 21.2.1974, stvarani su na temelju (više pragmatičke nego teoretski čiste) razdiobe zakonodavnih kompetencija između federacije i republika odnosno pokrajina, po kojoj se konvencionalno uzima da su propisi o stvarnoj nadležnosti sudova organizacionog značenja - pa da stoga spadaju u nadležnost republika odnosno pokrajina (osim ako je u pitanju neki federalni sud), a da su propisi o mjesnoj nadležnosti funkcionalnog značenja - pa da stoga spadaju u nadležnost federacije (osim u stvarima u kojima republike odnosno pokrajine donose i supstancijalnopravne norme).

6. U plovidbenom zakonodavstvu federacija, prema tome, ne bi mogla donositi zakone o stvarnoj nadležnosti sudova. Ona to

nije ni učinila, već je, npr. u materiji o kojoj se ovdje raspravlja, odredila da "izvanparnični postupak ograničenja odgovornosti broдача provodi sudac pojedinac stvarno nadležnog suda" (397/1. ZPUP). No držim da federacija u pitanjima stvarne nadležnosti ne bi bila ovlaštena ni sugerirati solucije koje izviru iz nadležnosti republika odnosno pokrajina, pa stoga ne bih bio sklon diskretno nagoviještenom navodjenju briljantnog obrazloženja na zaključak da bi pri rješavanju ovog sukoba o nadležnosti trebalo imati u vidu ponešto skrivenu poruku federalnog zakonodavca u kojoj ovaj izražava želju da u svim plovidbenim stvarima suduju sudovi koji su posebno specijalizirani za tu materiju. Čak i ako je ne shvatimo kao akt suverenih ovlaštenja na izdavanje preporuka, nego tek kao misao koja se nezvanično ili racionalno provukla između redaka saveznog zakona, treba - sa žaljenjem - konstatirati da tu razboritu sugestiju nije prihvatio niti jedan od republičkih odnosno pokrajinskih zakonodavaca pri reguliranju stvarne nadležnosti svojih sudova u izvanparničnim stvarima. Interpretativni kriterij Vrhovnog suda, koji se pokušava osloniti na federalnu normu pridavajući joj snagu koju ne bi mogla steći, sudara se s nedvosmislenim drukčijim izričitim odredbama kompetentnog zakonodavca. S nelagodom konstatiram da bi u ovom neravnopravnom sudaru zakon morao prevagnuti.

7. Ovlaštenje na presadjivanje republičke norme o stvarnoj nadležnosti u plovidbenim sporovima (parnicama) na područje izvanparnične djelatnosti sudova te iste republike u plovidbenim stvarima, obrazloženje odluke Vrhovnog suda pokušava naći u tezi da u republičkom zakonu postoji praznina u pogledu stvarne nadležnosti u ovim izvanparničnim stvarima. Tu prazninu trebalo bi popuniti služeći se onim istim kriterijima kojima se republički zakonodavac nesumnjivo koristio prilikom određivanja stvarne nadležnosti u parničnim plovidbenim stvarima.

Ideja o prvobitnoj praznini i njenom svrsishodnom i razboritom popunjavanju bila bi spasonosna kad bi se ovdje mogla primijeniti. Bez prigovora protiv sugestije o tome kako postupati s prazninama, nalazim razloga za prigovor protiv prebrzog preskakanja preko pitanja istinitosti i pravilnosti temeljne premise na koju se oslanja primamljiv poziv na popunjavanje

praznina. Držim, naime, da nisu pruženi dokazi o iskonskom postojanju praznine. Ako nje nema, nema ni šanse za ostvarenje plemenitog cilja kako da se ona popuni.

Unatoč lojalnim nastojanjima, prazninu u Zakonu SRH o redovnim sudovima nisam uspio pronaći. U članu 33/2. navedenog zakona određeno je, naime, da općinski sudovi (opće nadležnosti) odlučuju ne samo u onim stvarima koje su u stavu 1. tog istog člana izričito navedene, već i u svim "drugim predmetima ako njihovo rješavanje nije povjereno samoupravnim sudovima, okružnim ili okružnim privrednim sudovima", dakle nekome od ostalih mogućih prvostepenih sudova. Izvanparnično postupanje u plovidbenim stvarima nije povjereno niti jednom od tih drugih vrsta prvostepenih sudova. Trebalo bi zaključiti: zakon hoće da u njima postupaju općinski sudovi. Norma postoji, praznine nema.

8. Rješenje Vrhovnog suda SRH kojim se praksa usmjerava u pravcu koji nema oslonca u zakonu ne predstavlja prvijenac u jugoslavenskoj judikaturi. Precedenata ima bezbroj. Mnogi su od njih na dragocjen i svrsishodan način izbjegli apsurdne konkluzije koje bi nametalo slijepo poštivanje određene norme kad ona svojim sadržajem odudara od općih intencija kojima se inspirira sistem supstancijalnih i procesnih normi među kojima ona predstavlja tek jednu kariku u lancu koji bi mogao biti konsistentan i hermetičan. Zauzimanje takvih stavova u najvišoj sudskoj instanciji nije bez precedenta ni u uglednim pravnim sistemima zemalja koje nas okružuju i čijim se zakonima i praksom često inspiriramo.

Tek postavlja se, sve iznova, krucijalno pitanje: kada postoje valjane pretpostavke za suprotstavljanje judikature normi čiju bi primjenu htjela izbjeći, te dokle judikatura smije ići u tom suprotstavljanju. Ovo pravno pitanje izrazito je politički obojeno. Ono, kao uostalom i druga slična pitanja na području društvenih disciplina, ne podnosi samo jedan (jedinospasavajući) odgovor. Nužnih odgovora nema. Postoje samo mogući odgovori, dakle mogućnost da ih bude više. Njihova uvjerljivost i prihvatljivost ovisi o izboru i prihvaćanju premisa iz kojih se izvode.

Ja bih bio protiv shvaćanja da je suprotstavljanje važećoj normi dopušteno već onda kada sud nadje da je drukčije pravno pravilo oportunije od važećeg (koga se obično kvalificira kao kruto ili preživjelo). Bojim se da bi takva koncesija kreativnoj judikaturi mogla u sebi nositi opasnosti od proizvoljnosti i nestabilnosti pravnog poretka. No zalagao bih se (a to sam u mnogim situacijama činio i ostvarivao određene rezultate) za shvaćanje po kome je judikatura ovlaštena odstupati od važećeg zakona kad bi rješenje koje bi se zasnivalo na njegovoj primjeni bilo u očiglednoj suprotnosti sa sistemom kao cjelinom i koje bi zbog toga dovodilo do nedopustivih rezultata upravo sa stajališta tog sistema. Inspiraciju za pobunu protiv konkretne norme trebalo bi, dakle, moći naći u sistemu zakona čiji je ta norma sastavni dio, a ne u argumentima koji stoje izvan njega. Za radikalnije zahvate nadležan je zakonodavac a ne sud.

9. Norma člana 33. Zakona SR Hrvatske o redovnim sudovima, iz koje nedvojbeno proizlazi da su u plovidbenim izvanparničnim stvarima nadležni općinski sudovi opće nadležnosti a ne okružni privredni sudovi, zaista disharmonira od vjerojatno prisutne motivacije hrvatskog zakonodavca da u plovidbenim stvarima suduju subspecijalizirani sudovi (okružni privredni sudovi, i to samo oni u Osijeku, Rijeci, Splitu i Zagrebu - član 5. Zakona SRH o teritorijalnoj nadležnosti i sjedištima općinskih, okružnih i okružnih privrednih sudova), koja je, na žalost, našla zakonodavnog izraza samo u odnosu na parnični, ne i na izvanparnični postupak. No podnošenje kritizirane norme ne stvara pravno inkompatibilne krize. Bilo bi dobro da je nema, no i s njom bi se moglo - dakle i moralo, sve dok kampanja za njenu zakonodavnu izmjenu ne uspije.

10. Pravna shvaćanja vrhovnih sudskih instancija imaju nesumnjivu prednost pred pravnim shvaćanjima pravne znanosti ili onih koji se pred sudom bore za pobjedu svojih vidjenja - iza njih stoji suvereni pravosudni autoritet. Čak i kad nisu suvisla, ima načina da ih se nametne sudskoj praksi i svima na koje se ona odnose. Res judicata facit jus (inter partes). Toga su odvajkada svjesni članovi vrhovnih pravosudnih organa. Tom su se prednošću koristili da nametnu svoja shvaćanja za koja su držali da su razborita i pravična i onda kad još nisu pronala-

zili valjanih argumenata da ih pred objektivnim sudom javnosti obrane, sve u nadi da će se jednog dana naći dovoljno inspirirani sudac koji će pod usvojeno stajalište konačno podmetnuti razloge prihvatljive za svakoga. Historija francuskog Cour de cassation obiluje primjerima ove vrste. U to ime i ja bih prihvatio, štaviše i pozdravio stav Vrhovnog suda Hrvatske.

11. U potrazi za valjanim obrazloženjem ovog poželjnog stajališta utvrdio sam da je Zakon SR Hrvatske o redovnim sudovima od 20.1.1977 (NN SRH 5)77) donešen prije saveznog Zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi od 15.III 1977 (SL SFRJ 22/77). Moglo bi se - hvatajući se slamke - tvrditi da stručni autori hrvatskog zakona o sudovima nisu bili u toku s dostignućima stručnih autora saveznog zakona o plovidbi, pa da nisu ni znali da se u nacrtu saveznog plovidbenog zakona nalaze čak četiri značajna paketa procesnih propisa (o upisivanju brodova, o ograničenju odgovornosti broдача, o likvidaciji zajedničke avarije, o izvršenju na brodovima) u kojima se utvrđuju adekvatna pravila za postupanje sudova u specifičnim izvanparničnim stvarima. Da su za njih znali - moglo bi se tvrditi - bili bi u republičkim organizacionim normama o stvarnoj nadležnosti sudova predvidjeli adekvatna rješenja, najvjerojatnije takva koja bi bila "na liniji" onih koja su već usvojili za parnice u plovidbenim sporovima. Došlo je, dakle, do naknadne zakonske praznine (lacuna superveniens), a ne do praznine koja je stvorena već samim donošenjem Zakona SRH o redovnim sudovima. Tu naknadno stvorenu prazninu smjelo bi se popunjavati posižući za argumentima učenog autora rješenja Vrhovnog suda SRH, koji je s pravom ustvrdio da bi pri utvrđivanju pravila o stvarnoj nadležnosti trebalo voditi računa i o supstancijalnopравnim karakteristikama materije o kojoj će se suditi, a ne samo o obzirima procesne (instrumentalne) naravi.

Ostaje da se odgovori na pitanje zašto hrvatski zakonodavac, a ni ostali republički i pokrajinski zakonodavci, nisu sve do danas - dakle punih šest godina - našli za shodno da svojim legalnim zahvatom učine ono što se s mnogo plemenitog truda, njima usprkos, trudi da postigne Vrhovni sud Hrvatske.

No ovo pitanje nije upućeno piscu ovih redova.

LA COMPÉTENCE D'ATTRIBUTION POUR LA PROCÉDURE DE LA LIMITATION DE RESPONSABILITÉ DE L'ARMATEUR

L'arrêt de la Cour Suprême de la RS de Croatie, tranchant le conflit de compétence entre le Tribunal de la commune de Rijeka et le Tribunal de commerce du département de Rijeka, s'est déclaré en faveur de la compétence d'attribution de cette dernière pour la procédure gracieuse de la limitation de responsabilité de l'armateur, bien que la Loi de la RS de Croatie ne le permette pas, en décidant, d'une manière générale, que ce sont les tribunaux des communes auxquels il appartient la compétence en matière de la juridiction gracieuse. Le grand argument que la Cour tire en justification de son attitude se base sur la disposition de la susdite loi qui établit la règle de délégation générale en faveur de quatre (pas tous) le tribunaux de commerce en matière maritime contentieuse, pour aboutir à une spécialisation nécessaire et difficilement réalisable sur le plan général de l'organisation judiciaire.

L'auteur trouve que la motivation de cet arrêt, qu'il juge prudent et efficace, ne se base pas sur des arguments plausibles. Il lui reproche l'insuffisance des motifs valables pour s'opposer à la stricte disposition légale, au moins d'après les critères qu'il juge nécessaires pour autoriser les cours de juger diversement de ce que la loi ordonne. Il est d'avis qu'ici il n'y a pas lieu à l'application des règles sur les lacunes en droit. Ce sont les cours qui jouissent le privilège d'imposer une certaine prise de position même dans les cas où il leur manque une motivation qui serait objectivement admissible, tout en espérant qu'un beau jour on va trouver quelqu'un qui sache la trouver. Dans la recherche de tels arguments, c'est l'auteur qui suggère l'idée d'une lacune de droit superveniens, de laquelle l'on pouvait s'avérer seulement après que la loi croate sur les tribunaux ordinaires fût publiée, à l'occasion

de l'entrée en vigueur de la nouvelle Loi sur la navigation maritime et interne, ordonnant plusieurs procédures gracieuses en matière de navigation, difficilement prévisibles au moment de la légifération de la susdite loi croate.